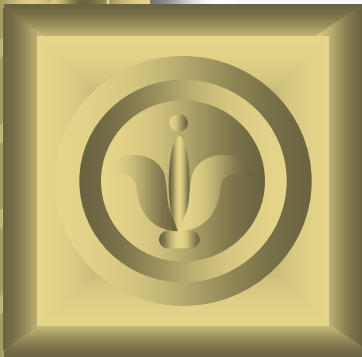

**Procesní právo II.
Žaloby, námitky a
mimořádné prostředky
magistrátské**

Miroslav Frýdek

Osnova

- I. Actions - žaloby**
- II. Exceptiones - námitky**
- III. Mimořádné prostředky magistrátské**

I. Actio – formální význam

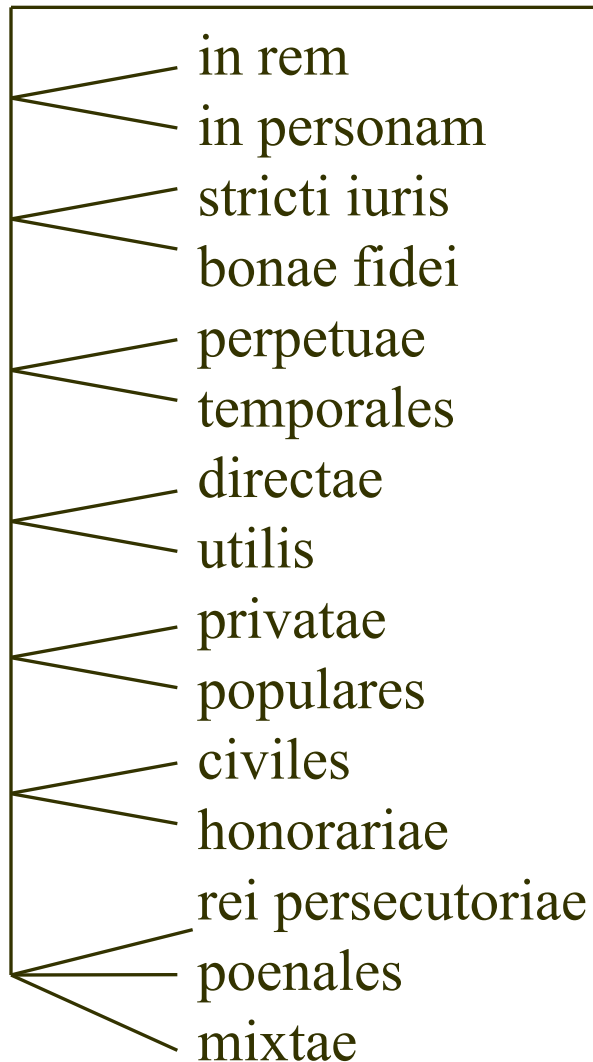
- Actio v římském právu procesním znamená soudní řízení vůbec, jmenovitě pak dvoustranné jednání, jež předseběřou na soudě ten, kdo se domáhá soudního uznání svého práva, a jeho odpůrce k tomu konci, aby rozepře mezi nimi stávající byla určena (*litis contestatio*).
- Actio znamená krom toho též procesný prostředek, kterýmž strany určují rozepři, tedy průpovědnou formuli starého občanského procesu (*legis actio*) jakož i písemnou formuli procesu pozdějšího.
- Zdroj: Heyrovský, L.: Dějiny a systém soukromého práva římského, Praha 1915, str.243

Actio – materiální význam

- Právní nárok
- Splnění procesních náležitostí
- Přesvědčení soudního magistráta a soudce o existenci práva (nároku)
- Výsledkem je pak rozsudek – „právo jeho na jisto postavující“

nárok → právo

Jak se třídí actiones

Actiones in rem – vindicatio, petitio

- Tento typ žalob se používal k prosazení:
 - absolutního subjektivního práva majetkového (právo věcné, dědické)
 - absolutního práva rodinného (moc otcovská, manželská)
 - pomocí jí se řešily spory o právní postavení osob (statusy)
- Actio in rem působí erga omnes
- Actio in rem směřuje k odstranění stavu, který narušuje právo (odstranění protiprávního stavu)
- Požaduje se vydání věci, osoby, náhrada škody

Actiones in rem

- Gaius 4, 3 Věcná žaloba je ta, kterou vznášíme nárok, že buď je nějaké hmotná věc naše, anebo že nám přísluší nějaké právo.
- Gaius 4, 5 Žaloby věcné se pak nazývají vindikace (*vindicatio*)...
- Dig 44, 7, 25 pr. Ulpianus Actionum genera sunt duo, in rem, quae dicitur vindicatio...

Actiones in personam

- Jsou druhem žalob, které slouží k dobývání závazků z obligačního práva. Právo obligační je právem relativním (*inter partes*) – obligační závazek obsahuje již od svého vzniku právní nárok/y pouze proti určité osobě – dlužníkovi. Porušení povinnosti je pak neuspokojení nároku – např. nezaplacení dluhu.

Actiones in personam

- Actio in personam se úplně kryje s obligačním právem, na kterém se actio zakládá. Actio u obligačního práva je ono samotné žalovatelné právo.
- Actio in personam má zpravidla svůj název odvozený od právního vztahu, který chrání, např. žaloba z obligačního vztahu úschovy se nazývá actio depositi...

Actiones in personam

- Gaius 4, 2 Osobní žaloba je ta, kterou žalujeme někoho, kdo je nám obligačně zavázán buď ze smlouvy nebo z deliktu, (tedy žaloba) kterou vznášíme nárok, ŽE MÁ POVINNOST DÁT, VYKONAT, POSKYTNOUT.
- Gaius 4, 5 ...žaloby osobní, jimiž vznášíme nárok ŽE SE MUSÍ DÁT ČI STÁT, se nazývají kondikce (*condictio, condictiones*)
- Dig 44, 7, 25 pr. Ulpianus ...actio in personam, quae condictio appellatur

Actiones stricti iuris

- Jde o žaloby, které mají základ v ius civile.
- Soudce byl při rozhodování vázán jen civilním právem.
- Žalobce musel dokazovat vznik závazku podle civilního práva.
- Druhy žalob přísného práva: mutuum, stipulatio, condictio sine causa, expensilatio.
- Tvrdost civilního práva se dala zmírnit udělením námitky žalovanému – exceptio doli.

Actiones bonae fidei – iudicia bonae fidei

- Tento druh žalob poskytoval soudci volnost při rozhodování ve věci.
- Soudce rozhodoval na základě neurčitě koncipované intence k níž byla připojena klauzule **ex fide bona**.
- Mezi actiones bonae fidei patří ty, které jsou uvedeny in Gaius 4, 62 a Inst. 4, 6, 28
- Příklad žalobní formule ex fide bona – Gaius 4, 47

Vybrané actiones bonae fidei

- Koupě
- Nájem
- Smlouva o díle
- Pracovní smlouva
- Jednatelství bez příkazu
- Příkazní smlouva
- Úschova
- Společenská smlouva
- Poručenství
- Výpůjčky
- Z rozdělení pozůstalostí
- Rozdělení spoluvlastnictví
- ...

Ex bono et aequo

- Inst. 4, 6, 30 Při žalobách v dobré víře se považuje za dané, že soudci je svěřena pravomoc rozhodnout podle dobra a slušnosti (ex bono et aequo), tedy kolik se má žalobci plnit

Actiones ex contractu / actiones ex delicto

- Jde o členění žalob podle vzniku závazku
- *Omnis enim obligatio aut ex contractu aut ex delicto nascitur*

Actiones perpetuae / actiones temporales

- **Actiones perpetuae** = trvalé (věčné) žaloby – k jejich uplatnění nestanovovalo právo žádnou lhůtu. Jednalo se hlavně o žaloby podle civilního práva
- **Actiones temporales** = dočasné (časově omezené) žaloby k jejichž uplatnění byla stanovena lhůta do kdy je možné je použít. Po uplynutí lhůty svědčila proti vznesené žalobě námitka zvaná *exceptio temporis* nebo *praescriptio annalis*.
- Gaius 4, 110 ...že ty žaloby, jež vyplývají ze zákona nebo usnesení senátu, udílí praetor obyčejně bez časového omezení, naproti tomu ty, jež jsou závislé na jeho jurisdikci vlastní, dává obvykle se lhůta jednoho roku.

Promlčení žalob

- K úpravě lhůt po které může být žaloba vznesena došlo až v době císaře Theodosia II. (408 – 450):
 - Civilní žaloby byly podrobeny třicetiletému promlčení
 - Ostatní kratší lhůty podle honorárního práva zůstaly i nadále v platnosti
- Opravdu věčné zůstaly jen některé žaloby, např. žaloba o zrušení věčného společenství, žaloby o práva rodinná.

Běh promlčecích lhůt a její přetržení

- Lhůta počíná běžet okamžikem, kdy je možno žalobu podat na soud – **actio nata**
- U práv věcných od okamžiku porušení práv
- U práv obligačních od okamžiku splatnosti
- Žaloba na vrácení věna od okamžiku rozvodu...
- Přetržení lhůty – **praescriptio interrumpitur** – k tomu dochází každým výkonem žalobního práva a to u obou stran, např. zaplacení pohledávky, zaplacení úroků, litiskontestací

Actiones directae / actiones utiles

- **Actiones directae** – žaloby přímé, poskytované z nově vytvořené speciální formule (př. actio Serviana)
- **Actiones utiles** – ty vytvářel praetor podle vzoru actiones directae za účelem ochrany nových právních vztahů – rozšířené nebo změněné skutkové podstatě se tímto způsobem přiznala obdobná ochrana jako původní skutkové podstatě →

- **Actio legis Aquiliae**

Lex Aquilia v 1. kapitole předpokládala přímé tělesné působení na věc (*occidere*) → to vylučovalo odpovědnost jednajícího v případě nepřímého působení např. lékař dá otrokovi lék, ale ze strany lékaře jde o nesprávnou indikaci a otrok zemřel → teď jsme v situaci, kdy lékař na věc (otroka) nepůsobil, ale ten zemřel → podle ALA by nemohl být lékař žalován, jelikož to nebylo *occidere*, ale lékařovo jednání bylo kvalifikováno jako zapříčinění smrti – *mortis causam praestere* a tak byla žaloba koncipována na základě faktického stavu *in factum* a byla poškozenému užitečná neboť ochránila jeho právo.

- **Utilis actio exemplo praestere** – aktivní legitimaci měl i uživatel a poživatel věci.

Actiones privatae / actiones populares

- **Actiones privatae** – jsou soukromé žaloby, tedy žaloby podle soukromého práva a vedené na ochranu soukromých zájmů – na ochranu subjektivních práv jednotlivců. Aktivně legitimována je jen osoba, která je na svých právech dotčena.
- **Actiones populares** – spadají do sféry veřejného zájmu. Jejich podání bylo „občanským právem a povinností“ – aktivně legitimovaný mohlo být kdokoli. Na straně žaloby tak stála soukromá osoba, která však hájila veřejný zájem. A. populares jsou charakteristické tím, že šlo o praetorské a aedilské žaloby např. actio de posito et suspenso.

Actiones civiles

- Actiones civiles - jsou takovým druhem žalob, ve kterých žalobce opíral své tvrzení o ustanovení civilního práva (ius civile).
- Actiones civiles jsou actiones in ius conceptae - opíraly se o zákon nebo o právní předpis se silou zákona
- Gaius 4, 45 Těm pak formulím, jimiž se zajišťuje civilněprávní nárok, říkáme „**formule podle civilního práva koncipované (in ius conceptae)**“. Jsou ty jimiž vznášíme nárok ŽE NÁM NĚCO PATŘÍ PODLE KVIRITSKÉHO PRÁVA, anebo ŽE MÁ POVINNOST NÁM DÁT, anebo ŽE JAKO ZLODĚJ MÁ POVINNOST UHRADIT ŠKODU.

Actiones honorariae

- Actiones honorariae – mají svůj původ v honorárním právu
- Druhy:
 - Actiones ficticiae
 - Žaloby se záměnou subjektů
 - Actiones in factum (Gaius 4, 45). Actio in factum uděloval praetor pro konkrétní případ dekretem, proto se také nazývají actio ex decreto

Actiones rei persecutoriae

- Doslovný překlad je „žaloby věc pronásledující“
- Jde o žaloby, které slouží žalobci k vymáhání věci – res. Termín res se však musíme vykládat extenzívně – Gaius 4, 7 Jenom o věc nám jde například při žalobách, kterými žalujeme ze smlouvy
- Res = obsah obligačního plnění
- Používaly se tedy žaloby : rei vindicatio, actio Publiciana in rem, hereditas petitio, ale také žaloby, které vznikly ex contractu.

Actiones poenales

- Actiones poenales – jednalo se o žalobu ex delicto, její kauzou byl tedy delikt.
- Aktivní legitimaci měl tedy ten, kdo byl deliktním jednáním zasažen.
- Cílem bylo potrestání pachatele za protiprávní čin a tímto trestem byla pokuta, kterou byl v případě kondemnačního rozsudku povinen žalovaný zaplatit žalobci.
- V případě, že byl pachatel deliktu podřízený jiné osobě, hovoříme zde o noxálních žalobách.

Actiones poenales - pokračování

- Gaius 4, 8

Jenom o pokutu nám jde například při žalobě z krádeže (*actio furti*) a pro urážku (*actio iniuriarum*), a podle názoru některých (právníků) při žalobě pro uloupený majetek (*actio vi bonorum raptorum*): na věc samu přísluší nám jednak vindikace, jednak kondikce.

Actiones mixtae

- Actiones mixtae = smíšené žaloby; tento druh žalob v sobě kumuloval actiones rei persecutoriae a actiones poenales.
- Mezi actiones mixtae patří:
 - ALA
 - Actio iudicati
- Actio mixtae je až justiniánské označení

Actiones mixtae

- Gaius 4, 9

...o věc i o pokutu nám jde například v těch sporech, kdy zapírajícího žalujeme na dvojnásobek: což se stává při žalobě z rozsudku (*actio iudicati*), při „*actio depensi*“, při žalobě na náhradu protiprávně způsobené škody podle zákona Aquiliova anebo při žalobě z odkazů, jimiž bylo určité plnění zůstaveno formou odkazu *damnačního*.

Konkurence žalob

- Konkurence žalob znamená, že použití jedné actio vylučuje užití jiných actiones – **konsumpční konkurence**. Jde o případy, kdy z jednoho právního důvodu vznikla pro aktivně legitimovaného možnost aplikace více actiones.
- Př. Nájemce otroka, zraní předmět nájmu (otroka), tímto jeho jednáním vznikne pronajímateli škoda. Pronajímatel (locator) může použít dvě žaloby: actio ex locatio nebo ALA.

Kumulace žalob

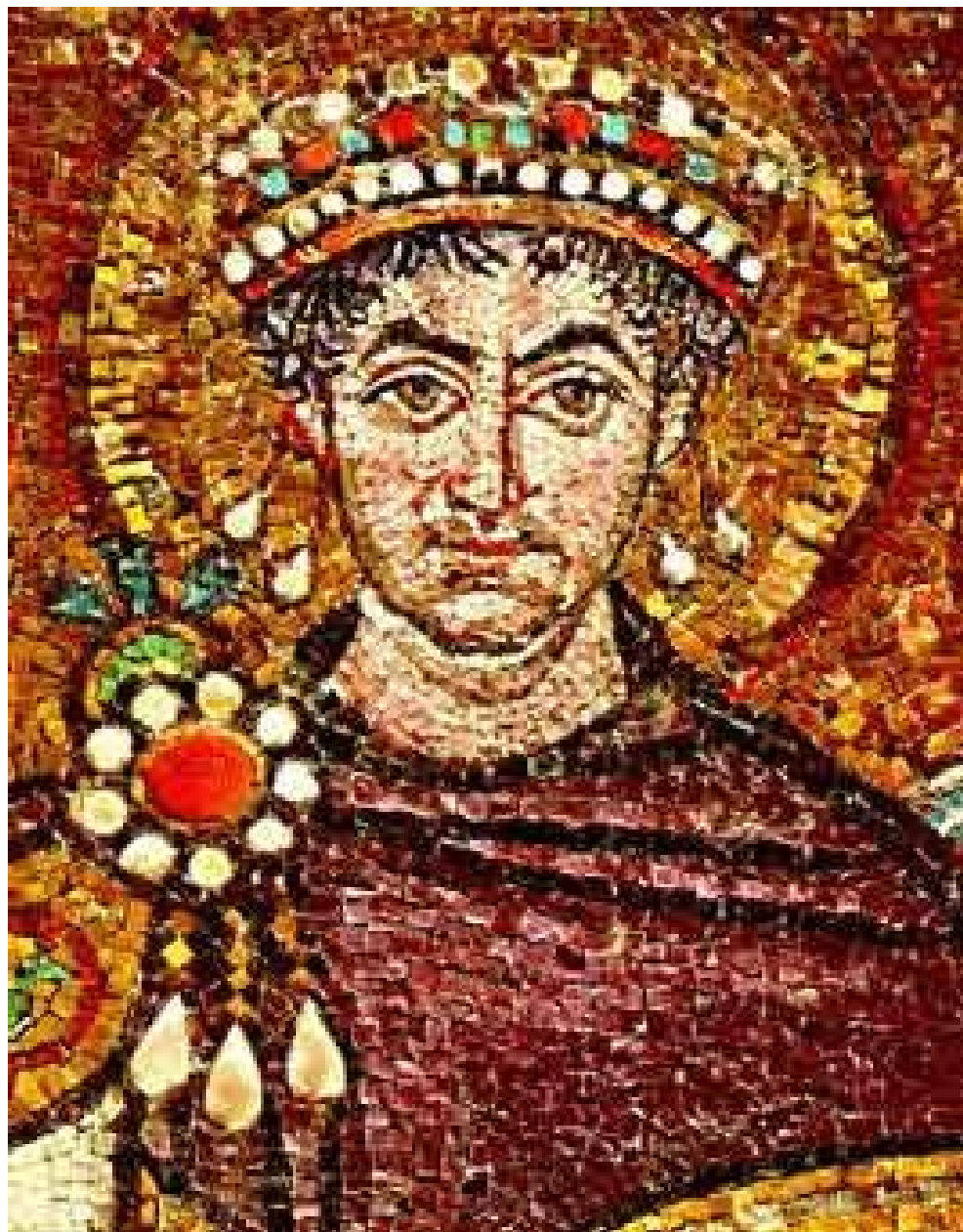
- Kumulace žalob znamená, že aktivně legitimovaný má více možností právní ochrany (actiones) může jednotlivé žaloby podat, aniž by podání jedné vyloučilo podání druhé.
- Příklad: krádež

Kumulace žalob - pokračování

- Dig. 13, 1, 7, 1 Ulpianus Žaloba z krádeže (actio furti) je zaměřená na pokutu (poena), kondikce (condictio furtiva) je zaměřena na věc samu. Z toho vyplývá, že ani žaloba z krádeže se nevyčerpává kondikcí, ani kondikce se nevyčerpává žalobou z krádeže. A proto ten, komu byla způsobena krádež, má žalobu z krádeže (actio furti) i kondikci (condictio furtiva) i vlastnickou žalobu na vydání věci (rei vindicatio) a má i žalobu na předložení /vydání/ (actio ad exhibendum).

II. Exceptiones

- Exceptiones = námitka. Excepce je procesní prostředek namířený proti vznesené žalobě, jehož cílem je vyloučit v intenci nebo kondemnaci tvrzené skutečnosti
- Gaius 4, 119 Všechny námitky se pak koncipují jako opak toho, co tvrdí procesní odpůrce
- Exeptio je prostředek obrany žalovaného proti žalobci, která se ve formulaci vkládala mezi intenci a kondemnaci.
- Námitka je vlastně podmínka odsouzení, v případě jejího prokázání apud iudicem vedla k absolučnímu nebo zmírňujícímu rozsudku.

Druhy námitek podle právního základu – Gaius 4, 118

- **Civilní** – exceptio iusti domini proti actio Publiciana
- **Praetorské** – exceptio doli, metus.
Exceptio rei venditae et traditae proti rei vindicatio

Druhy námitek podle časové použitelnosti – Gaius 4, 120 a násl.

- **Námitky peremptorní** – trvalé, ty mohl žalovaný uplatnit kdykoli, nebyla časově omezená. Např. *exceptio rei iudicatae vel in iudicium deductae*
- **Exceptiones dilatorní** – dočasné, svědčí žalovanému jen po určitou dobu, po uplynutí času již nebylo možno je vznést. Např. *exceptio conventi, ne intra tempus peteretur*.

Druhy námitek podle proponování v ediktu – Gaius 4, 118

- **Exceptiones propositae** – explicitně uvedené v praetorském ediktu
- **Exceptiones utiles, in factum** – udělované praetorem pro konkrétní případ

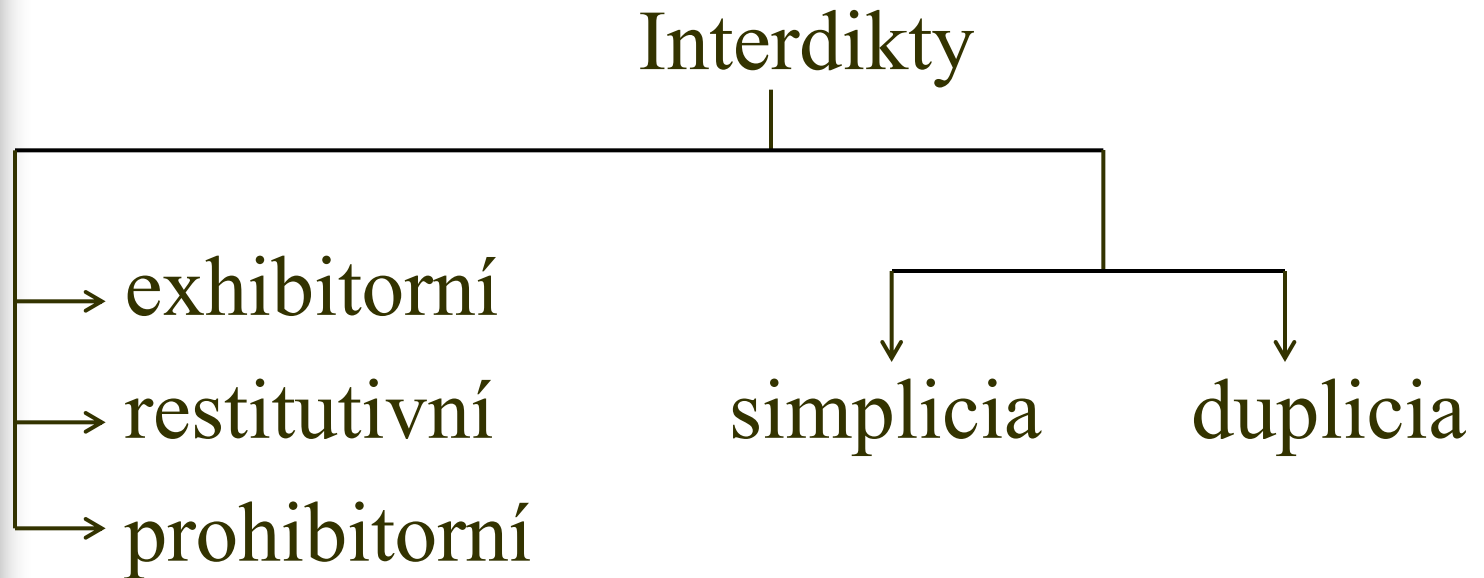
Druhy námitek podle věcného obsahu – Gaius 4, 118

- **Námitka na uplatnění hmotněprávní vady žaloby** – např. *exceptio rei venditae et traditae*
- **Námitka na uplatnění procesněprávní vady žaloby** – např. *exceptio litis dividuae* (námitka rozdělení věci)

III. Mimořádné prostředky magistrátské

- Praetor vedle povolování či odpírání žalob poskytoval subjektu, kterému by hrozila újma na jeho právech ochranu.
- Rozhodoval sám po vyšetření všech skutečností dekretem.
- Nejčastěji poskytoval ochranu ve formě:
 - Interdikt
 - Stipulací
 - Restitutio in integrum
 - Missio in possessionem

Praetorské interdikty

Missio in possessionem

- Missio in possessionem = uvedení do držby – zvl. opatření, kterým se poskytovala ochrana osobě tím, že ji praetor interdiktem umožnil, aby se ujala celého nebo majetku protivníka nebo jednotlivých kusů. Oprávněný se stal jen detentorem.

Restitutio in integrum

- Restitutio in integrum = navrácení v předešlý stav – magistrát mohl pomocí tohoto interdiktu odejmout určité právní skutečnosti právní účinek, pokud by tato skutečnost někomu způsobila škodu ač podle ius civile, ale proti aequitas.
- Užití interdiktu in integrum restitutio přísluší jen nejvyšším magistrátům – *magis imperii quam iurisdictionis*.
- Jelikož použitím tohoto interdiktu došlo k velkému zásahu do soukromoprávního stavu je také někdy tento interdikt nazýván *extraordinarium auxilium*.

Podmínky aplikace restitutio in integrum

- **Nastoupení právního účinek, který způsobil újmu** (*laesio, damnum*) pro toho, kdo žádá uvedení v předešlý stav, za podmínky, že se nemůže bránit jiným způsobem.
- **Iusta causa** = řádný, právem uznaný důvod – nastalý škodlivý účinek ospravedlňuje aplikace aequity.
 - Nezletilost
 - Nepřítomnost
 - Donucení, podvod, omyl
 - Capitis deminutio etc.
- **Požádání o interdikt ve lhůtě** – annus utiles, za Justiniana quadriennium continuum
- **Nemožnost restituce**
 - Propuštění otroka na svobodu
 - Restituce proti rodičům a patronům (jednoznačně zakázal až Justinian, do té doby to bylo předmětem sporu)
 - Po promlčení (30, 40 let)

Stipulace

- Praetorské stipulace – jsou formální sliby, závazné podle ius civile. Praetor použitím stipulací nutil osoby, aby se zavázaly k určité činnosti anebo nečinnosti. Stipulace se vyhlašovaly v ediktu
- Příklad: poručník sliboval, že poručencovy věci nedoznají za trvání poručenství žádné újmy.

- Děkuji Vám za pozornost a přeji Vám příjemný den

